

Másik nagy didaktikai elve a kísérleti próbálkozás (Tátonnemet expériméntée). PIATON ezt nevezi FREINET pedagógiai szubsztrátumának. Az eredetileg mechanikus kísérletezés, próbálkozás, amely minden tudományos fejlődés útja, a gyermekeknél fokozatosan válik életszokássá.

Pedagógiai újításainak terapiszikus célt is ad: a modern iskola nyújtotta sokféle tevékenység, a kísérletezés megelőzi a gyermeki szorongásokat. Pszichológiai esszéjében írja: „Őnök, tanítók, ne engedjék, hogy tanítványaik megelégedjenek a kultúra egyébként is sokszor vitatott értékeinek passzív átvételével. Tegyük lehetővé, hogy a gyermekek részt vegyenek az emberiség nagy kísérletében. Segítsék őket abban, hogy megvalósíthassák önmagukat, hogy kifejlődjék bennük az a mélységes kíváncsiság, amely állandó bírálatra, útkeresésre, kísérletezésre készíteti őket” FREINET művének filozófiai szubsztrátumát PIATON a természetességben, a természet szeretetében látja. Egyik fő elve ugyanis az, hogy a gyermekeknek természetes környezetre van szükségük. Így a Modern Iskola elvei és követelései közé fokozatosan beépül a kaszárnyaiskolák elleni harc, az urbanizációs problémák, a lakáskérdés.

A Modern Iskola jelszavai — laikus iskolát, demokráciát, haladást, szabadságot! — nem évültek el. FREINET munkásságának egyik fő tanulsága az, hogy a harcot folytatni kell egy szabadabb, demokratikusabb, emberibb iskoláért. Különösen Franciaországban nem évültek el, s ha gyakran más alapokon is, mint FREINET gondolta, a francia pedagógusok és diákok egyre gyakrabban lépnek fel a demokratikus oktatásért.

PIATON, noha sem tanítványa, sem munkatársa nem volt FREINETnek, mégis elfogultan ír róla. Hősies erőfeszítései, eredeti gondolatai mellett ugyanis szólni kellett volna pedagógiai életművének néhány vitatható elvéről is. Véleményünk szerint például kétségtelenül helytelen, hogy FREINET nem tulajdonított megfelelő jelentőséget a szekszuális nevelés igen fontos kérdésének. De PIATON hasonlóképpen nem bírálja FREINET játékelméletét sem, amely furcsa módon tagadja a játék fontosságát a nevelésben, a gyermeki fejlődésben, és — szerintünk túlságosan leegyszerűsítve — a munka kiegészítésének fogja fel.

Mindezek ellenére PIATON műve értékes vállalkozás, s ha elfogultan ír is, de könyvéből szemléletes képet kapunk egy elöttünk kevésbé ismert, de a részletes megismerésre méltó, haladó szellemű francia pedagógus munkásságáról.

BARACS ÁGNES

TANÍTÓKÉPZŐ INTÉZETEK TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEI. IX.

Szerkesztette: Kiss Lajos
Debrecen, 1974. 256 oldal

Tanítóképző intézeteink oktatóinak, a tanítóképzés elméleti és gyakorlati szakembereinek ez évi tanulmánykötete változatosan gazdag tartalmú. Témaköreit tekintve találunk benne pszichológiát, ismeretelméleti, nevelésselméleti, didaktikai, metodikai, neveléstörténeti és a gyermekirodalom körébe tartozó tanulmányokat. Mind a terjedelme, mind a tematika szempontjából a módszertani tárgyak töltik be a súlypont szerepét, mintegy kihangsúlyozva a gyakorlat elsődlegességét.

A kötet bevezető tanulmányát Kiss Tihamér írta. Címe: *A tudat általános és fejlődéslelektani vizsgálata*. A szerzőt a tanulmány megírására az a tapasztalat inspirálta, hogy a tudat szót a pszichológián kívül más tudományok is használják, értelmezésében azonban mind a hazai, mind a külföldi szakirodalomban és közéleti szóhasználatban nagymértékű eltérés és bizonytalanság tapasztalható.

A kérdés nemzetközileg elismert kutatói közül főleg RUBINSTEIN és SPIRKIN eredményeire, azon kívül saját fejlődéslelektani vizsgálataira támaszkodva előbb általános, majd fejlődéslelektani szempontból ad összefoglaló képet a tudatról, mint a filogenezis és ontogenezis folyamatában a lét új és magasabb formájaként jelentkező pszichikus tevékenységről.

A gyakorlati pedagógus számára is világosan, közérthetően tisztázza egyfelől a tudat, a tudatalan, az éntudat és társadalmi tudat fogalmát, azok kölcsönös összefüggését, másfelől pedig kialakulásuk folyamatát az ősembertől a homo sapiensig, a csecsemőtől a társadalmi érettség fokára emelkedő felnőttségig.

HEGEDÜS György, FÜLE Sándor, SZABÓ Pál közös tanulmánya (*Alsótagozatos tanulók komplex vizsgálata az oktatás különböző szervezeti formáiban*) különös figyelmet érdemel napjainkban, amikor az oktatás korszerűsítésének problémái művelődéspolitikánk előterében állnak. A tanulmányban a szerzők annak a kísérleti jellegű vizsgálatnak második évi tapasztalatait foglalták össze, amelyet az 1969/70. évtől kezdve végeznek Budapest négy általános iskolájában, s melynek első évi tapasztalatairól ennek a kötetnek előző számában számoltunk be.

Az 1970/71-ben folytatott vizsgálatok az első évihez hasonlóan kiterjedtek a pszichikus és szomatikus fejlődés főbb mutatóinak alakulására, az érzelmi életre és a testi fejlődésre. Tanulmányozták a gyermek életmódjának és iskolai napirendjének összefüggéseit a tanulmányi eredmény-nyel és a fejlődés általános ütemével. Úgy találták, hogy a jól szervezett egészségos iskola a képességek fejlődése szempontjából hatékonyabb, mint a hagyományos, és jobb, mint a napközis. A tanuláshoz való viszony alakulására vonatkozó vizsgálataik azt mutatják, hogy a második osztályban fokozódott a jó jegyek szerzésére irányuló törekvés. Ezzel a törekvéssel párhuzamosan kialakult a rossz jegyekről való félelem is. Ezek a tapasztalatok csak erősíthetik művelődéspolitikánknak a törekvését arra, hogy az osztályzatcentrikus szemléletet kiiktassa nevelőmunkánk gyakorlatából.

Az ismeretelmélet témaköréből két tanulmányt tartalmaz a kötet. BALÓ József *Az ismeretelméleti tudatosság szerepe a pedagógiai hatások növelésében* című dolgozatában arra vállalkozott, hogy bemutassa a marxista ismeretelmélet alapvető téziseinek a pedagógiai gyakorlatban való alkalmazási lehetőségeit.

A tanulmány bevezető részében összefoglalja az ismeretelmélet legalapvetőbb ismereteit különös tekintettel a gyakorlatra. Az elméleti összefoglaláshoz közvetlenül kapcsolódnak a gyakorlat szempontjából közvetlenül hasznosítható ismeretek. Szemléletesen mutatja be az ismeretelmélet szerepét a személyiség formálásban. Befejezésül igen reális és megszívlelésre érdemes szempontokat ad az óratervezéshez, a tanítási célok megvalósításához, az óra tartalmi kérdéseinek kialakításához és alkalmazandó módszerek megválasztásához, sőt a tanár-diák viszony formálásához is.

E tanulmányhoz szervesen kapcsolódik ERDÉLYI Lászlóné cikke, melyben *egy ismeretelméleti szempontú óratervet* mutat be az olvasmánytárgyalás köréből. Az óraterv a komplex óratervezési szempontoknak megfelelően tartalmazza a szerzőnek a választott témával, az elérendő célokkal kapcsolatos elgondolásait, a feldolgozás részletes menetét, az alkalmazni kívánt módszereket. Arról is tájékoztatást kapunk, hogyan alakul a tanítás folyamatában a tanár és a tanulók együttműködése az ismeretelméleti követelményeknek megfelelően. A gondosan összeállított óratervhez csupán egy megjegyzés kívánkozik. Helyes-e az éjszakai sötétséget egyértelműen az ember természetes ellenségének tekinteni?

A neveléseméleti részben szintén két tanulmány található. Az elsőben KÁROLY István a pedagógusképző intézmények számára kiadott *nevelési terv* végrehajtásához ad gyakorlati tanácsokat és ajánlásokat. Az tette ezt szükségessé, hogy az ún. szintetizált közös nevelési programból hiányzik a módszertani útmutató s nem tartalmazza az egyes pedagógusképző intézetek sajátos feladatait. Áttekintést nyújt a szerző a különböző intézeti nevelési tényezők közti munkamegosztásról. Számbaveszi az együttműködés főbb szempontjait; az egyes szervezeti egységek munkája koordinálásának lehetőségeit. Külön-külön megvizsgálja az állami vezetés és a politikai szervek nevelési feladatait. A tanulmányhoz melléklektként kapcsolt részben áttekinti a neveltségi szint felmérésére alkalmas módszereket, és szempontokat ad a hallgatók világnézetének, erkölcsi fejlettségének, közösségi magatartásának, a munkához való viszonyának és esztétikai kultúrájának megítéléséhez. A tanulmány a maga egészében megbízható bázist és jól összehangolt módszertani vezérfonalat jelent a tanítóképzők politikai, pedagógiai és társadalmi nevelő munkájához.

DOMONKOS Imre a *vizuális-esztétikai nevelés és a személyiségformálás* problematikájával foglalkozik. Sajnálattal állapítja meg esztétikai nevelésünk hiányosságait, melyek egyaránt felfedezhetők az emberek gondolkodás- és magatartásmódjában. A képzőművészetnek a társadalomban és nevelésben betöltött szerepét tagadó nézetekkel élesen szembehelyezi a művészet társadalmi szerepéről vallott felfogását különös tekintettel a személyiségformálás, az alkotó erők kibontakoztatása szempontjából. Olyan komplex jellegű vizuál-esztétikai nevelési tervet kidolgozását tartja szükségesnek, amely teljesen az alkotó egyéniség formálásának szolgálatában áll. Nem készségtárgyra gondolt tehát, hanem a rajz, festés, formaalakítás, képzőművészet, népművészet és alkalmazott művészet elemeiből szőtt stúdiumra, amely az alkotói folyamat, a vizuális-esztétikai megértés, az értékképlet kialakítására irányuló gyakorlatok tantárgya volna.

A didaktika köréből egyetlen tanulmányt tartalmaz a kötet. Ebben KRSS Lajos a *szakdolgozatoknak a tanítóképzésben és népművelésben elfoglalt helyével és szerepével* foglalkozik. Mondanivalóját három főkérdés köré csoportosítja. A szakdolgozatok helyének és szerepének az alakulását a tanítóképzésben igen kedvezően ítéli meg. Úgy látja, hogy a szakdolgozatnak az alapvető dokumentumokban és a gyakorlatban egyaránt megnőtt a súlya, és a szóbeli verbális képzési formák helyébe lépve jelentős szerepet tölt be az önálló, új helyzeteket és feladatokat megoldani tudó, az ismeretek áradatában tájékozódni képes személyiség fejlesztésében. A szakdolgozatnak, mint az első „mesterműnek” a funkcióját beható elemzésnek veti alá. Kiemeli közülük a lényegyet az általánosítás szintjén tükröző, a mélyebb problémákat is megoldó produktív gondolkodás, a kreativitás elsajátításának funkcióját. A szakdolgozatírást úgy tekinti, mint a tudományos kutatás útján való elindulás első lépését, feltéve, ha a jelölt megfelelő előkészítést kap hozzá és megfelelő igényességgel vállalja a feladatot. A tanulmány befejező részében pontokba foglalja a szakdolgo-

zatírás problémáit, tennivalóit és javaslatait. Az a véleményünk, hogy ezek a javaslatok nagy mértékben hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a szakdolgozatírás a tanítóképzőkben valóban az alkotó gondolkodásra nevelés egyik hatékony eszköze legyen.

A témák számát és változatoságát tekintve leggazdagabb a kötet ötödik része, amely a tantárgy-metodikai tanulmányokat tartalmazza. Ebben a csoportban BELLYEI László a kaposvári tanítóképzőnek a *fogalmazástanítás korszerűsítését célzó kísérletét* mutatja be, amelyet még az 1969/70. tanévben kezdtek el két negyedik és egy kontroll osztályban. A tanulmányban rövid áttekintést kapunk a fogalmazástanítás XX. századi alakulásáról, majd részletesen ismerteti a kísérlet folyamán alkalmazott módszereket, többek között a tantárgyi koncentráció alkalmazását, a szóbeliség és írásbeliség egészséges arányainak kimunkálását, a komplexitás elvének érvényre juttatását. Az elért eredmények bemutatásával meggyőzően bizonyítja a szerző, hogy a fogalmazástanítást sikerült a tanulók számára az önálló és alkotó tevékenység gyakorlóterületévé tenni. Arról is meggyőző bizonyítékokat szolgáltatott, hogy az önálló írásbeli fogalmazásra már a harmadik osztályos tanulók is képesek, és ezt a képességet a 4. osztályban olyan szintre lehet emelni, hogy a felsőtagozatos tanulmányokra való áttérés ebből a tárgyból zökkenőmentesen mehessen végbe.

MOLNÁR Istvánné *Az orosz kiejtés néhány gyakorlati módszere* c. tanulmányában azokat a tapasztalatait összegezi, amelyeket az alsótagozatos orosz nyelvi szaktanítók képzése során szerzett. A tanulmány főkérdése: hogyan lehet az orosz kiejtést jól elsajátítani. A kérdéssel való foglalkozásra az a tapasztalata készítette, hogy az orosz nyelv tanítására a tanítóképző speciálkollégiumában készülő jelöltek nagy része rossz kiejtéssel használja orosz szókincsét. Az orosz szöveget magyar intonációval mondják és olvassák, s a rádió előadásait, a filmet és élő beszédet azok sem értik, akik viszonylag könnyen olvasnak orosz nyelvű irodalmat.

A szerző szerint ezek a hiányosságok abból származnak, hogy a kiejtés és az intonáció az orosz nyelvtanítás elhanyagolt területe. A tanítóképzőben a helyes kiejtés megtanítása annál inkább fontos, mivel azok a tanulók, akik a III–IV. o-ban megkezdik az orosz nyelv tanulását, a kiejtés szempontjából a legfogékonyabb időszakban vannak. A helyes kiejtés megtanításának a szerző szerint két alapvető feltétele van: elsősorban a tisztán és helyes kiejtéssel beszélő pedagógus, másfelől pedig a módszertanilag jól összeválogatott és orosz nyelvű bemondókkal készített magnetofonszalagok. A magán- és mássalhangzók helyes kiejtésének tanítása során alkalmazott módszereket gazdag példaanyagon mutatja be a kitűnő felkészültséggel megírt tanulmány.

SÉRÉS Béla az esztergomi *átmeneti matematikatanítási kísérlet* tapasztalatairól számol be dolgozatában. Bevezetőjében utal arra, hogy a komplex matematikatanítási módszertani kérdései még nem kristályosodtak ki teljesen, és hogy a kísérleti szakaszból a bevezetés általánossá válásáig még komoly nehézségeket kell kiküszöbölni, többek között a hazai viszonyokhoz való alkalmazkodás, a hagyományosnak és az újnak valamilyen formában való kibékítését. Az esztergomi tanítóképző e nehézségek áthidalása céljából vállalkozott egy átmenetinek nevezett komplex matematikatanítási alapelveinek, tantervi anyagának és alapvető módszertani kérdéseinek kikísérletezésére 1969-ben. A tananyag kiválasztásában messzemenően támaszkodtak az OPI tantervi elképzeléseire. Az eddigi eredmények azt igazolják, hogy az a tantervi anyag teljes egészében elvégezhető, és hogy a tanulók nagy munkakedvvel vesznek részt a foglalkozásokon. A kapott eredmények felülmúlják a kontrollosztályok eredményeit. Bár alapállásuk az, hogy az új anyagot új módszerekkel kell oktatni, úgy ítélik meg, hogy a régi módszerektől sem lehet egyszerre elszakadni. A korszerű oktatási elvek közül teljes mértékben megvalósítani kívánják az önálló ismeretszerzés és a differenciált oktatás követelményeit. A munkaeszközök gazdag tárházát alkalmazzzák, de nem kötik magukat a költséges DIBENES-készlethez. Az önálló és alkotó gondolkodás kibontakozása érdekében nagy gondot fordítanak a szorongásmentes légkör kialakítására. Egészében véve a haladás és bölcs mérséklet jellemzi koncepciójukat és kialakított gyakorlatukat.

Kitűnő gyakorlati érzékkel és felkészültséggel megírt dolgozat KOMLÓSY Lászlóné *Az értelmi képességek fejlesztése az 1. osztály számtan-mértan óráin* c. tanulmánya. A számtanórákon végzett eddigi munkáját elemzi benne, majd összegezi tapasztalatait, melyeket az applikációs képek felhasználásával szerzett a tanulók értelmi képességének fejlesztésével kapcsolatban. Különkülön foglalkozik az érzékelés, a figyelem, emlékezet, gondolkodás és képzelet fejlődését hatékonyan biztosító applikációs tevékenységgel. Figyelmet érdemel az a mód és az a tudatosság, ahogyan a gondolkodás különböző műveleteinek, így az analízis és szintézis, az elvonás, összehasonlítás, kiegészítés és rendezés képességeinek elsajátíttatását végzi. Tudatosság, szemléletesség és gyakorlatiasság jellemzi a tanulmánynak azokat a részeit is, amelyekben a számtanítás előkészítő szakaszában alkalmazott eljárás módjait; a mennyiségi fogalmak kialakítását és a számtani műveletek megtanításának módját mutatja be. Gyakorlati munkáját a komplex matematikatanítási elméleti alapjaira építette. Észrevételeznünk kell azonban, hogy lélektani indokolásai nem elég differenciáltak és nem mindig felelnek meg az igazolni szándékolt összefüggéseknek.

BÉKEFI Antal *A képmagnó mint az ének-zene tanítások elemző, bíráló óráinak segédeszköze* c.

tanulmányával egyfelől az alsótagozatos oktatás didaktikai kelléktárát kívánja gazdagítani, másfelől tájékoztatást ad azokról a kedvező tapasztalatokról, amelyeket a képmagnónak a bemutató tanításokon való alkalmazása során szerzett. Az a gyakorlati cél is inspirálta a szerzőt tapasztalatainak publikálására, hogy a zártlancú televíziónak a pedagógusképzésben való általánossá válását összekapcsolja a képmagnóval való kiegészítés igényének felkeltésével. E gyakorlati cél érdekében először azokat az előnyöket mutatja be, amelyek a képmagnón rögzített televíziós közvetítésből származnak egy-egy bemutató órán folyó nevelő munka megfigyeltetése, elemzése és értékelése szempontjából. Az önellenőrzésnek is kitűnő eszköze lehet ez. Mással alig pótolható lehetőséget nyújt a tantárgypedagógia tanárának ahhoz, hogy irányítsa a jelöltek megfigyeléseit, és utólagos elemzés során megállhassanak egy-egy figyelmet érdemlő mozzanatonál, nevelési szituációnál. A felvételek arra is alkalmasak, hogy módszertani órákon a szemléltető eszköz szerepét töltsék be, sőt, hogy felidézzék az első órák hangulatát, lehetővé tegyék a dalkincs felmérését, az éneklés helyes szokásainak kialakítását, vagy a ritmus és dallamvezetés megtanítására irányuló pedagógiai törekvéseket. Az előnyök feltárása mellett szól azokról a problémákról is, amelyek megoldásra várnak. A tanulmány második részében azt mutatja be, hogyan használják fel a képmagnót a hallás utáni daltanítás, a hangok, ütemek, értékek megismertetésére a jelrendszerrel történő daltanítás elemzése során. A harmadik részben egy hallgatónak a 4. o.-ban tartott és képmagnón rögzített tanítása három egységének részletes leírását és elemzését találjuk. Mindez meggyőzően bizonyítja, hogy a képmagnó adta lehetőségek felhasználása fontos szerepet tölthet be az oktatási folyamat tudatosabbá tételében; segítséget ad a képzési szint magasabbra emelésében. A tapasztalatcsereének is egyik előnyös formája lehet.

Az oktató és nevelő munka korszerűsítésének egyik legsürgetőbb problémájával foglalkozik BECSY BERTALAN Sarolta *A személyiség alakítása céljából alkalmazott intervallumos óratervezés az alsótagozati testnevelés oktatásában* c. tanulmányában. Az NDK-ban 1962-ben megtartott nemzetközi konferencia megállapításai alapján két szemléletbeli fogyatékosra hívja fel a figyelmet. Egyike ezeknek az ún. „kímélő testnevelés” elve, amely az alsótagozatos gyermek fizikai képességeit alábecsüli. A másik a mozgáskészség előtérbe helyezése a fizikai képességek fejlesztésével szemben. Eddigi gyakorlatunkban azt sem vettük eléggé figyelembe, hogy a terhelésnek két oldala van: terjedelme és intenzitása, s tisztázatlan maradt, hogy mennyi pihenésre van szükség ahhoz, hogy a szervezet ugyanazon mozgás eredményesebb végrehajtására legyen képes. Ezek a felismerések vezettek az intervallumos tervezés bevezetésének szükségességéhez. A tervezésnek ebben a formájában a terhelés terjedelmét és intenzitását, valamint a pihenés idejét s annak aktív és passzív formáit olykor szinte másodpercre kell megtervezni. Ezeknek az alapelveknek a figyelembe vételével indították el intervallumos óratervezésű kísérletüket az 1967/68-ban a budapesti tanítóképzőben, majd 1968/69-ben a Gyáli úti iskolában. A kísérlet eredményei igen biztatóak. Megállapíthatták, hogy a szakaszos tervezés a gyermekeket jobban motiválja. A gyakorlatokban tudatosan vesznek részt, és fizikai, pszichikai fejlődésük pozitívan alakul. A kísérlet azt is igazolta, hogy a nevelő munka eredményesebb, ha az kisebb csoportokra bontva történik és a csoportok tagjai állandóak.

A gyermekirodalomnak szánt részben Cs. NAGY István *A gyermekek versellátásának három sajátos forrása*, a neveléstörténeti részben FÖLDESI Béla *A szabadidő haszontalan eltöltése a XVII. században* c. tanulmányai találhatóak. Az ívlapok összefűzésének sajnálatos hibája miatt ezek a tanulmányok vagy teljesen lemaradtak vagy oly mértékben kettészakítva kerültek be a kötetbe, hogy ismertetésükre érdemben nem térhetünk ki.

Egészében véve pozitívan kell értékelnünk a szerkesztés munkáját, amelynek eredményeként a tanítóképzők nevelő-oktató tevékenységének minden fő területe helyet kapott a kötetben, és hogy a gyakorlat szempontja az elméleti jellegű kérdések kifejtése során is érvényre jutott.

SOMOS LAJOS